

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1931 kl. 1 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskottets utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion II: 51 angående åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående.

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott *Motionen.* hänvisad motion, nr 51, har herr *Lundquist* i Rotebro hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla dels om en förutsättningslös utredning, huruvida och i vad mån, bl. a. för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors behov av arbetsutkomst, åtgärder kunna vidtagas i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående, dels ock om framläggande för riksdagen av de förslag, som av utredningen kunna föränlidas.

Rörande motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Vid 1926 års riksdag väcktes i andra kammaren motioner nr 26 och 201 *Tidigare behandling.* om att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst, och vid 1927 års riksdag väcktes ock tvenne motioner nr 256 och 262, vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vidtagas för att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst för tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjlighet att erhålla arbetsutkomst. I den sist nämnda motionen angavs, att detta skulle ske utan ändring av den s. k. behörighetslagen.

Andra kammarens femte tillfälliga utskott yttrade i anledning av motionerna i sitt utlåtande nr 4, att en av utskottet verkställd utredning syntes utvisa,

att någon större tillströmning av gifta kvinnliga sökande till statstjänster ej förmärkts, sedan behörighetslagen trädde i kraft,

att vissa svårigheter kunde befaras vid eventuellt beredande av plats åt änka eller frånskild kvinna, som tidigare vid giftermål avgått ur tjänst,

samt att antalet gifta kvinnor, särskilt sådana som vore gifta med stats-tjänstemän, icke vore så stort, som i allmänhet antoges.

Utskottet förklarade samtidigt, att utskottet icke kunde fatta, huru det vore möjligt att vidtaga åtgärder i nämnda syfte utan ändring i behörighetslagen, då denna lag tillförsäkrade den gifta kvinnan samma rätt som varje man och ogift kvinna. Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd. Denna utskottets hemställan godkändes av kammaren.

Yttrande. Utskottet har över den nu förevarande motionen inhämtat yttranden av järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och statskontoret.

Järnvägsstyrelsen vitsordar önskvärdheten av att kvinnliga befattningshavare i större utsträckning än som sker lämna sin statstjänst vid äkten-skaps ingående eller i varje fall sedan de fått barn att taga vård om. Motivet för denna styrelsens ståndpunkt är att erfarenheten ådalagt, att den gifta kvinnans — särskilt moderns — hela inställning ligger mera åt hemmet än åt tjänsten. Motionärens åtgärder äro dock enligt styrelsens uppfattning ingalunda ägnade att nämnvärt befordra de gifta kvinnornas avgång ur tjänsten. Säkert skulle ytterst få kvinnor av dem, som vore ekonomiskt bäst ställda, lockas av den icke påkallade gåvan och lämna tjänsten.

Sedan de kvinnliga befattningshavarna likställts med männen, skulle ett bifall till motionen innebära en undantagsställning och en förmån för de gifta kvinnorna, som säkert skulle framkalla krav på motsvarande förmåner för manlig personal, som önskar lämna sin tjänst.

Hade motionären föreslagit, att det skulle läggas i verksledningens hand att med hänsyn till verkets bästa avskeda gifta kvinnor, som ansåges mindre lämpliga att såsom gifta behållas i tjänsten, kunde en kom-pensation för de avskedade försvaras, men motionären hade ej velat detta. Styrelsen anser det utsiktslöst att räkna med en återgång till ett tidigare system.

Generalpoststyrelsen säger att verkets behov av vikarier för tjänstemän i kassatjänst icke året om är konstant utan större under sommarmånaderna, varjämte förstärkning behövs vid jul och nyår.

Till sådan extra tjänst har postverket 67 reservpostexpeditörer, samtliga gifta kvinnor, som äro skyldiga att tjänstgöra åtminstone tre månader om året och efter ansökan åter kunna vinna anställning såsom e. o. eller ordinarie postexpeditör. Antalet reservpostexpeditörer är icke tillräckligt, och det skulle för verket vara av ett visst värde, ifall kvinnliga postexpeditörers avskedstagande från tjänsten och övergång till reservkåren kunde stimuleras, under det att postverkets intresse av att ha god tillgång på vikariepersonal skulle motverkas av ett system med avskeds-

premier utan förpliktelser gentemot verket från den avskedstagandes sida. Styrelsen påpekar ock, att den gifta, kvinnliga tjänstemannen icke kan flytta huru som helst. För personalens bästa utnyttjande är det icke lyckligt, att en alltför stor procent av de anställda utgöres av gifta kvinnor.

Telegrafstyrelsen nämner, att vid telegrafverket funnos den 1 mars 1931 8 859 kvinnliga tjänstemän, varav 19,5 % voro gifta. Bland de ordinarie utgjorde de gifta 23,8 %, bland de extra ordinarie 38,5 % och bland de extra 16 %. På fyra år har antalet gifta ordinarie tjänstemän i förhållande till hela antalet tjänstemän inom gruppen ökats från 18,4 % till 23,8 %.

Styrelsen säger sig hålla för troligt, att den frivilliga avgången icke skulle i någon större grad påverkas av de åtgärder, motionären föreslår.

Styrelsen påpekar, att inom såväl telefon- som telegrafområdet en djupgående rationalisering med personalindragning som följd nu pågår.

Verket har vid telefon mestadels icke ordinarie personal, vilken lättare såsom obehövlig kunnat skiljas från verket. De över 300 gifta kvinnliga befattningshavarna vid telegrafarbetet försvåra omflyttningar av telegrafpersonalen, liksom den omständigheten, att personalen vid telegrafarbetet är ordinarie, försvårar uttagningen av den fulla vinsten i apparatutrustningen.

Styrelsen anser, att det skulle vara till statens ekonomiska fördel, att gifta befattningshavare utan alltför stora uppoffringar finge avgå ur tjänsten, och den nämner, att en del äldre gifta kvinnliga tjänstemän förklarat sig beredda att lämna sina befattningar, om blott ett skäligt och omedelbart åtkomligt vederlag för den intjänta pensionsrätten kunde utverkas. Emellertid har styrelsen berett tillfälle för den kvinnliga personalens organisationer att yttra sig om behovet och ändamålsenligheten av utredningen. Samtliga de hörda ha uttalat farhågor för att åtgärder i motionens syfte skulle kunna bereda väg för tvångsåtgärder samt förklarat att på den anvisade vägen intet vore att vinna för staten såsom arbetsgivare, för tjänstemännen eller samhället.

Telegrafstyrelsen förklarar, att det måste te sig absurt, om staten ålagt sig själv förpliktelsen att använda även gifta kvinnor i ordinarie tjänst och sedan friköper sig från samma förpliktelse genom att bereda de gifta kvinnliga tjänstemännen fördelar, som icke skulle stå de ogifta eller männen till buds.

Statskontoret är av den uppfattningen, att någon ändring i behörighetslagens bestämmelser icke bör vidtagas, innan större erfarenhet vunnits rörande lagens verkningar. Motionärens förslag är ägnat att skapa en skillnad mellan å ena sidan gifta kvinnor i statstjänst och å andra män och ogifta kvinnor. Det innebär ett avsteg från behörighetslagens allmänna principer. De flesta gifta kvinnorna i statstjänst ha ingått gif-

termål, sedan de inträtt i statens tjänst. Deras tjänstevana är av värde för staten. Det kräver tid och medför olägenheter att få likvärdig personal med den avgående. De gifta kvinnorna lära icke i allmänhet utföra ett sämre arbete än de ogifta.

Att återanställa en änka eller frånskild skulle medföra allvarliga olägenheter. Det vore för staten ur ekonomisk synpunkt ofördelaktigt och skulle menligt påverka befordringsförhållandena.

Bestämmandet av avskedsersättning, som skulle utgå vid frivillig avgång och göras beroende av antalet tjänstår, lärer vålla åtskilliga svårigheter, då denna form av ersättning lätt kunde föranleda längre kvarstående i statens tjänst för att vinna högre ersättning.

Bedömer man den föreliggande frågan ur samhällelig synpunkt, torde böra uppmärksammas, att en familjs uppehälle ofta icke är uteslutande beroende av mannens arbetsförtjänst. I stor utsträckning torde också vid äktenskaps ingående förutsättas, att hustrun skall kunna genom arbete utom hemmet bereda sig sådan inkomst, att hon kan bidra till familjens försörjning. Lösningen av det omfattande samhällsproblem, som ungdomsarbetslösheten numera utgör, torde icke kunna i nämnvärd grad påverkas genom föreslagna bestämmelser. Staten själv har för övrigt på flera områden vidtagit åtgärder för att befordra ingåendet av äktenskap. Bestämmelser, som skulle tvinga gifta kvinnliga befattningshavare att lämna innehavande statstjänst, synas med hänsyn härtill vara uteslutna, och även om, såsom här är fallet, det endast gäller frivillig avgång ur statstjänst, torde det dock med fog kunna ifrågasättas, huruvida de tilltänkta åtgärderna verkligen kunna vara ur samhällelig synpunkt behövligen eller önskvärda.

Motionärens uttalande rörande önskvärdheten av att de avgifter, som av kvinnlig befattningshavare för egen pensionering erlagts till vederbörande pensionsfond, alltid skulle vid avgången ur statstjänst på grund av giftermål överföras till pensionsförsäkringsfonden, samt att staten därjämte skulle tillskjuta visst belopp med hänsyn till att den egna pensioneringen till större delen betalas av statsverket, finner statskontoret vara ett spörsmål, som förtjänar allvarligt övervägande, men denna fråga lärer icke kunna lösas i nu förevarande sammanhang, utan bör i stället upptagas till avgörande i samband med de föreliggande förslagen till ändringar i gällande pensionslagar.

Utskottet har jämväl berett tillfälle åt trenne kvinnoorganisationer att ingiva påminnelser med anledning av motionen. *De kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd* säger sig, med behjärtande av motionens syfte att minska arbetslösheten, finna tanken, att staten genom speciella gratifikationer eller andra liknande åtgärder skulle locka de gifta kvinnliga statstjänarna att avgå ur statstjänst, både osympatisk och staten ovärdig.

Samhället ålägger ju varje medborgare att ärligen försörja sig själv, och den grundsatsen, att var och en må försörja sig ytterst genom sitt eget arbete, är så vedertagen i vårt land, att ingen fallit på den tanken att föreslå åtgärder för att locka ogifta män och ogifta kvinnor med egen förmögenhet eller med välsituerade föräldrar, eller på annat sätt »försörjda» personer, att avgå från sina tjänster för att lämna dem till bättre behövande.

Om emellertid samhälle och lagar ålägga varje enskild individ att ärligen försörja sig själv, så ålägger samhället och vår lagstiftning den gifta medborgaren en än ytterligare förpliktelse, och därvid göres ingen skillnad mellan man och kvinna. Vår giftermålsbalk gör icke mannen ensam företrädesvis underhållsskyldig vare sig gentemot andra maken eller familjen, utan den ställer båda makarna i detta fall principiellt likställda, i det den ålägger var efter sin förmåga att »genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidra till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt». Varje kvinna, som är gift eller står i begrepp att gifta sig, står därför inför problemet, hur hon skall på bästa sätt uppfylla den förpliktelse gentemot familjen, som samhället såväl som hennes eget samvete ålägger henne.

Centralrådet kan icke finna det värdigt staten att söka driva kvinnans beslut i viss för samhället förment önskvärd men för vederbörande familj måhända ofördelaktig riktning genom att vid en tidpunkt, då penningbehovet är stort för bosättningen, locka den unga kvinnan med ett erbjudande av så tillfällig beskaffenhet, som detta gratifikationsår skulle bli.

Den princip, som framförts i motionen, att staten vid kvinnlig tjänstemans avgång utan pensionsrätt, under i motionen angivna förhållanden, skulle till allmänna pensionsförsäkringen överföra även det belopp, som motsvarade kapitalvärdet av statens andel i den avgåendes tjänstepension, är givetvis i och för sig riktig. Men fördelen i fråga synes böra komma alla tjänstemän till godo vid förtidsavgång och frågan alltså behandlas i ett annat och mera omfattande sammanhang än det motionären nu närmast avsett.

»Vi förmena», slutar rådet, »att man utan några långa och dyrbara utredningar i denna sak, blott med användande av människokännedom och verklighetssinne, bör finna, att tanken att genom speciella gratifikationer locka den gifta kvinnan ur statstjänst är:

*orättvist verkande,
inkonsekvent, och
ineffektiv.»*

Fredrika Bremer Förbundet anför:

Vad den ifrågasatta avskedsgratifikationen angår synes denna ur stats-

verkets synpunkt vara nog så frikostigt tillmätt och måhända komma att verka tämligen betungande. Icke desto mindre torde den dock för den kvinnliga befattningshavaren bliva skäligen värdelös i jämförelse med vad hon i utbyte skulle avsäga sig, nämligen en stadigvarande befattning hos staten. Under sådant förhållande framstår förslaget såsom mindre lyckligt, det får till och med en föga tilltalande karaktär av erbjudet lockbete. De kvinnliga befattningshavare, som, fränsett eventuella övergångsbestämmelser, skulle komma att beröras av en sådan anordning, äro i allmänhet unga, och i yngre år är förmågan av förtänksamhet minst utvecklad. Det kan därför ifrågasättas om det verkligen är lämpligt att staten föranleder kvinnliga befattningshavare att med kort tidsfrist träffa ett avgörande av så stor vikt som det här åsyftade. Det gäller ett val icke endast för tillfället eller för de närmaste åren utan för framtiden. Förbundet har i sin verksamhet många gånger ställts inför det svåra läge, vari en kvinna råkar, då hon med ringa eller otillräckliga inkomster nödgas träda till som familjeförsörjare, och hågkomsten av sådana erfarenheter gör sig i detta sammanhang starkt påmind.

Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund anför:

Motionens syfte att söka möjliggöra för gift kvinna att ställa sin arbetskraft uteslutande till hemmets förfogande, varigenom även vinnes att arbetstillgång tillföres ungdomen, synes oss vara synnerligen lofvärd. — Som likväl den i motionen föreslagna ekonomiska lösningen ej av oss kan anses tillfredsställande och hela frågan dessutom intimt sammanhänger med det stora problemet om gift kvinnas rätt till förvärvsarbete, anse vi oss ej kunna göra ett instämmande i ovannämnda motion.

Utskottet.

Motionären föreslår utredning om åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga befattningshavare i statstjänst till frivillig avgång vid giftermåls ingående. Såsom en sådan åtgärd nämner motionären en gratifikation på omkring en årslöns storlek, varjämte han vill tillerkänna den avgående ersättning för erlagda avgifter för egen pensionering och för familjepension samt visst företräde till tillfällig tjänstgöring i det verk, hon tillhört.

Utskottet anser det vara ur samhällelig synpunkt önskvärdt, att gift kvinna kan helt ägna sig åt familjens och hemmets vård, och utskottet delar även motionärens mening, att bot bör sökas mot den rådande ungdomsarbetslösheten. Dock anser utskottet, att ett bifall till motionärens förslag skulle i mycket ringa grad förbättra förhållandena på arbetsmarknaden.

Att genom speciella gratifikationer söka förmå gifta kvinnor att frivilligt avgå ur tjänsten finner utskottet ur principiell synpunkt vara olämpligt, och dessutom komme ett dylikt gratifikationssystem säkerligen icke att leda till åsyftat resultat. De flesta gifta kvinnliga befattnings-

havare skatta förvisso de säkra förmåner, som statstjänsten tillförsäkrar dem, mycket högre än den avskedsersättning, som motionären föreslår, vadan effekten av ett beslut enligt motionärens tanke måhända skulle inskränka sig till, att blott de kvinnor skulle mottaga den bjudna gratifikationen, vilka i varje fall vid äktenskaps ingående lämna sin tjänst.

Icke heller motionärens tanke på visst företräde för beredande av tjänst år gift kvinna, som frivilligt avgått ur statstjänst men av olika skäl önskade återinträda i densamma, torde vara möjlig att realisera, då detta såväl med hänsyn till personalens nyrekryterings- som befordringsmöjligheter synes vara ägnat att inge vissa betänkligheter.

Däremot anser utskottet motionärens mening synnerligen beaktansvärd, att den kvinna, som lämnar sin statstjänst vid äktenskaps ingående eller senare, då plikterna mot hemmet ökas, i någon form bör beredas ersättning för sina i tjänsten erlagda avgifter för egen och barnens pensionering. Utskottet hoppas, att man vid den nu pågående utredningen av statstjänarnas pensionering ägnar ärendet uppmärksamhet, vadan en hemställan om särskild utredning av detsamma icke torde vara påkallad.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 51, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 maj 1931.

På utskottets vägnar:

GUST. MOSESSON.

Närvarande vid avgörandet: herrar Mosesson, Mårtensson, Persson i Grytterud, Johansson i Bro, Weijne, Lundström, Hammarlund*, Persson i Tidaholm, Grapenson samt fru Nordgren.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av hr *Mårtensson*, vilken yrkat, att till utskottets motivering efter orden »förhållandena på arbetsmarknaden» skulle fogas följande:

I den förevarande motionen omnämnas nämligen allenast gifta kvinnor i statstjänst, medan däremot de gifta kvinnor, som äro i kommunal och annan allmän tjänst, icke beröras. Utskottet finner det vara ett missförhållande, att många dugliga och oförvitliga samhällsmedlemmar inte kunna erhålla sysselsättning och utkomstmöjligheter, medan det samtidigt i stor utsträckning förekommer att såväl man som hustru i en och samma familj ha stadigvarande anställning och därigenom åtnjuta dubbla inkomster. Men utskottet finner det icke lämpligt att genom lagstiftning sätta de gifta kvinnliga befattningshavarna i en särställning. För att råda bot mot dessa påtalade missförhållanden, som inom vissa områden göra sig gällande, torde snarare den allmänna opinionen vara mera lämplig och effektiv.

I övrigt lika med utskottet.